

ANNA ΚΑΚΟΥΛΛΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

ANNA ΚΑΚΟΥΛΛΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Όρισμένες διακρίσεις πού υποφώσκουν στην πολιτική μεθοδολογία του Άριστοτέλη σχετίζονται κατά τρόπο σημαντικό με την περί πολιτικής αντίληψή του, ή όποία κατά τή γνώμη μου δέν αποδίδεται πλήρως μέ τούς γνωστούς όρους «πρακτική έπιστήμη», «τέχνη», «δύναμη» κ. τ. λ. Οί διακρίσεις πού υποδεικνύει ό Άριστοτέλης, τίς όποιες θά έξετάσομε έδῶ, όδηγοῦν σέ μία έννοια τῆς πολιτικῆς πιά πολύπλοκη άπ' αὐτήν πού συνήθως προβάλλεται εἴτε άπό σχολιαστές τοῦ έργου του, εἴτε άπό τόν ἴδιο τόν Άριστοτέλη σέ όρισμένα του χωρία.

Ἡ παροῦσα πραγματεία βασίζεται στή γνώμη μου ότι τό θέμα τοῦ κατά πόσο ή πολιτική εἶναι έπιστήμη παραμένει στόν Άριστοτέλη, όπως γιά άρκετούς σύγχρονους έρευνητές, ζήτημα άμφισβητούμενο. Εἶναι γενικά δεκτό ότι καταβάλλει κάθε προσπάθεια ό Άριστοτέλης στή διευκρίνηση τῶν όρων καί δέν προχωρεῖ σέ έρευνα παρά μόνον όταν έχει καθορίσει τίς έννοιες καί τήν μέθοδο πού τή διέπουν. Στήν περίπτωση τῆς πολιτικῆς όμως, ύπάρχει κάποιος ένδοιασμός στόν Άριστοτέλη. Ἐναφέρεται π.χ. στήν «πολιτική», όχι στήν «πολιτική έπιστήμη». Ἡ γνωστή καί άπλή έξήγηση εἶναι ότι ό τρόπος μέ τόν όποῖον καθορίζει ό ἴδιος τό περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς δέν τοῦ επιτρέπει νά μιλά πάντοτε γιά έπιστήμη – τό περιεχόμενο όπως μᾶς λέγει «έχει διαφοράν καί πλάνην ώστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δέ μή» (*HN A 3, 1054b 2-3*). Συγκεκριμένα, τά γεγονότα πού μελετᾶ ή πολιτική εἶναι «τῶν ως επί τό πολύ» καί όχι τῶν έξ ανάγκης όντων (*HN Z 6, 1140b 6*), καί ως έκ τούτου δέν επιδέχονται άποδεικτικό συλλογισμό πού εἶναι κατά τόν Άριστοτέλη ό κατ' έξοχήν συλλογισμός τῆς έπιστήμης (*AY A Z, 71b 17-19*). Αὐτό βεβαίως εἶναι μία, όχι μοναδική, παράμετρος τοῦ προβλήματος· τό θέμα δέν έξαντλεῖται έδῶ. Ὅπως άναφέραμε, ό Άριστοτέλης υποδεικνύει όρισμένες διακρίσεις σχετικές μέ μέθοδο καί περιεχόμενο στήν πολιτική πού όδηγοῦν, όπως προτείνω στήν έργασία αὐτή, στήν άποψη ότι ή πολιτική κατά τόν Άριστοτέλη επιδέχεται «θεωρητικοποίηση», καί ότι στό βαθμό πού μπορεῖ

νά προσδιορισθεῖ κατ' ἀναφορά πρὸς θεωρητικά πλαίσια καὶ ὄχι ἀπλῶς πρὸς κανονιστικά ἢ καθοδηγητικά στοιχεία, γίνεται γόνιμη ἐπιστήμη καὶ ἀποκτᾶ τὴν δυνατότητα νά συμβάλει στὴ λήψη ἀποφάσεων, στὴν πολιτικὴ τακτικὴ καὶ πράξη. Σκοπὸς τῆς πολιτικῆς γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη, εἶναι πάντα «οὐ γνῶσις ἀλλὰ πράξις».

Ὡστόσο ἡ γνώση εἶναι προϋπόθεση τῆς πράξεως – γνώση ὅμως πού παράγεται ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ τῶν ἐμπειρικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἢ θεωρητικῶν ρευμάτων στὴν πολιτικὴ. Μιά τέτοια γνώση προβάλλουν τουλάχιστον οἱ διακρίσεις πού κάνει ὁ Ἀριστοτέλης. Δέν ἀποσαφηνίζει μὲ τὸν συνῆθη ἐξονυχιστικὸ του τρόπο τὸ ρόλο πού παίζει ἡ φιλοσοφία ἢ ἡ θεωρία στὴν πολιτικὴ. Ἀγγίζει ὅμως τὸ θέμα αὐτὸ καὶ μᾶς ἐπιτρέπει μίαν διαμόρφωση τῆς ἔννοιας τῆς φιλοσοφίας, ὥστε νά σχετίζεται ἄμεσα ἡ φιλοσοφία μὲ τὴν ἐμπειρικὴ ἔρευνα.

1. Σ' ἀρκετά χωρία, τόσο στὰ *Πολιτικά* ὅσο καὶ στὰ *Ἠθικά Νικομάχεια*, ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ὀρισμένα θέματα πού ἐμφανίζονται στὴν πολιτικὴ ἔρευνα ἀμφισβητοῦνται καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν «φιλοσοφίαν πολιτικὴν». Θέματα πού περιλαμβάνουν τὴ σημασία ἐννοιῶν ὅπως ἡ «δικαιοσύνη» καὶ ἡ «ἰσότης», τὴ σχέση ἀνάμεσά τους καὶ τὰ εἶδη τῆς κατανομῆς ἀγαθῶν πού πληροῦν τίς ἀπαιτήσεις τῆς δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος, πρέπει νά ξεκαθαριστοῦν: «ποιῶν δ' ἰσότης ἐστὶ καὶ ποιῶν ἀνισότης δεῖ μὴ λανθάνειν· ἔχει γάρ τοῦτ' ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικὴν» (*Πολ.* Γ 7, 1282b 22-24). Ἐδῶ καὶ σὲ γνωστὸ χωρίο ὅπου μᾶς λέγει ὅτι ἡ πολιτικὴ «σκοπεῖται τὰ καλὰ καὶ τὰ δίκαια» (*HN* A3, 1054b 14-15) εἶναι σαφές ὅτι ἡ φιλοσοφία στὴν πολιτικὴ ἀφορᾷ τὴν ἀνάλυση ἐννοιῶν, καὶ παραδοσιακά κανονιστικά ἢ δεοντολογικά θέματα. Αὐτὰ ὅμως φαίνονται νά διακρίνονται ἀπὸ ἄλλα στὴν πολιτικὴ, Π.χ. θέματα διαφορετικῶν μορφῶν ἐξουσίας ἢ τὰ εἶδη δεδομένων πολιτευμάτων· ὁ Ἀριστοτέλης θέτει τὸ ἐρώτημα τοῦ κατὰ πόσο μπορεῖ σὲ τέτοια θέματα νά ἐπιτευχθεῖ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια (*Πολ.* Α 1, 1251a 23-24). Προφανῶς εἶναι ἐπιδεκτικὰ ἐπιστημονικοῦ χειρισμοῦ· μάλιστα αὐτὸς ὁ χειρισμὸς καὶ ὄχι ὁ κανονιστικὸς εἶναι ὁ πιὸ κατάλληλος στὰ θέματα αὐτά. Μπαίνει μίαν διάκριση ἐδῶ μεταξύ θεμάτων στὴν πολιτικὴ ὥστε τὰ ἴδια νά ἐπικαλοῦνται διαφορετικὲς μεθόδους στοῦ χειρισμοῦ τους. Αὐτὴ ἡ διάκριση γίνεται πιὸ σαφὴς σ' ἓνα χωρίο ὅπου ὑποδεικνύει ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι ὑπάρχει κάποια διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ μίαν πρακτικὴ μέθοδο καὶ σὲ μίαν φιλοσοφικὴ:

Δεῖ δὲ μικρῶ διά μακροτέρων εἰπεῖν τίς ἐκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν ἐστίν· καὶ γάρ ἔχει τινὰς ἀπορίας, τῶ δὲ περὶ ἐκάστην μέθοδον φιλοσοφοῦντι καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πράττειν οἰκεῖον ἐστὶ τὸ μὴ παρορᾶν μηδέ τι καταλείπειν ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν (*Πολ.* Γ 5, 1279 b 11-16).

Ἡ μελέτη τῶν πραγματικῶν θεσμῶν θέτει μερικά προβλήματα, τινὰς

ἀπορίας, τῶν ὁποίων ἡ λύση εἶναι ἔργο ἐκείνου πού προσεγγίζει τό θέμα φιλοσοφικά καί ὄχι ἀπλῶς ἀναφορικά πρὸς τίς πρακτικές του διαστάσεις. Πρὶν προχωρήσουμε, ὑπενθυμίζουμε ἐδῶ ὅτι γιά τόν Ἀριστοτέλη ἡ πολιτική σάν πρακτική ἔρευνα δέν εἶναι ἀποκλειστικά κανονιστική. Ὁ μελετητής τῆς πολιτικῆς πρέπει ἐπίσης νά ἐρευνήσῃ ὑπάρχοντας θεσμούς ἀκριβῶς ἐπειδή σκοπός τῆς μελέτης του «Ἔστιν οὐ γνῶσις ἀλλά πράξις» (HN A3, 1095a 5). Σημαντική συμβολή στήν πολιτική πρακτική δέν εἶναι δυνατή ὅταν ἀγνοεῖται ἡ ποικιλία τῶν πραγματικῶν πολιτικῶν σχηματισμῶν, «τοῦτο δέ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πολιτείας εἶδη... ὥστε δεῖ τάς διαφοράς μή λανθάνειν τά τῶν πολιτειῶν, πόσαι καί συντίθεται ποσαχῶς» (Πολ. Δ4 1289a 7-12). Ἡ ἐμπειρική ἔρευνα εἶναι σημαντικό μέρος τῆς πολιτικῆς κατά τόν Ἀριστοτέλη, εἶναι μάλιστα προϋπόθεση γιά κανονιστική θεώρηση τῆς ιδεώδους πολιτείας ἢ τῆς πολιτικῆς πρακτικῆς. Ἀλλά, καί τώρα ἐπιστρέφουμε στό χωρίο πού παραθέσαμε, ἡ ἐμπειρική ἔρευνα πού σημαίνει γιά τόν Ἀριστοτέλη τό μή παρορᾶν μηδέ τι καταλείπειν ἀλλά δηλοῦν τήν περί ἕκαστον ἀλήθειαν εἶναι προϊόν ἐκείνου πού ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει «φιλοσοφική μέθοδο».

Φαίνεται ὅτι τό χωρίο αὐτό προβάλλει ἕνα παράδοξο στό βαθμό πού ὑποδεικνύει ὅτι χαρακτηριστικό τῆς φιλοσοφικῆς προσέγγισης στή πολιτική εἶναι νά μή παραλείπει τήν περί ἕκαστον ἀλήθειαν. Ἡ φιλοσοφία στή πολιτική συνήθως συνδέεται μέ ἀφηρημένες διανοητικές κατασκευές ἀμβιβολῆς πρακτικῆς χρησιμότητας. Στό χωρίο αὐτό ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ κάτι τό ἀντίθετο· ὑποδηλώνεται ὅτι ἡ ἐπιστημονική διάσταση τῆς πολιτικῆς ἔρευνας, δηλαδή ἡ ἐμπειρική πλευρά της, εἶναι συσχετισμένη μέ τή φιλοσοφική προσέγγιση ἢ μέθοδο. Ἐπί πλέον αὐτή ἡ προσέγγιση διαφέρει ἀπό τήν φιλοσοφίαν πολιτικήν πού σκοπός της εἶναι, ὅπως εἶδαμε, νά διευκρινίζει ἔννοιες καί δεοντολογικές ἀρχές.

Τό χωρίο πού παραθέσαμε εἶναι, πιστεύω, σημαντικό γιά τήν κατανόηση τῆς ἀριστοτελικῆς ἔννοιας τῆς πολιτικῆς καί ἀξίζει νά τό ἀναλύσουμε πύ πολύ ἄν δεχόμεστε τή θέση ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἦταν ἕνας ἐμπειριστής. Τό ζήτημα ἐδῶ εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Ἀριστοτέλη γιά τή σχέση μεταξύ φιλοσοφικῶν καί πρακτικῶν προσεγγίσεων στή μελέτη τῆς πολιτικῆς καί ἡ ἔννοια τῆς «φιλοσοφίας» πού σχετίζεται μέ μιά τέτοια ἔρευνα. Ὅπως ἤδη σημειώσαμε, μέ τόν ὄρο «φιλοσοφία» ἐδῶ, ὁ Ἀριστοτέλης δέν ἐννοεῖ κανονιστική ἢ δεοντολογική θεωρία, διότι τό ἀντικείμενο δέν εἶναι «τά καλά καί τά δίκαια» ἀλλά πραγματικές πολιτείες καί ὁ σωστός χαρακτηρισμός τους (Πολ. Γ 5, 1279b 16-40, 1280a 1-7). Οὔτε εἶναι ἡ ἀπλή συσσώρευση δεδομένων ἢ ἡ ταξινόμηση πολιτειῶν. Στήν προκειμένη περίπτωση τό ἀντικείμενο γι' αὐτόν πού φιλοσοφεῖ τό θέμα εἶναι μιά σωστή ἀντίληψη τῶν διαφορῶν πολιτευμάτων καί τῆς πηγῆς τῆς ἐξουσίας των.

Υποθετικά, ὅποιος δέν βαρύνεται ἀπό τήν ἀνάγκη τῆς πράξεως σ' ἓνα πολιτικό θέμα εἶναι ἐλεύθερος νά τό «φιλοσοφήσει», δηλ. νά ἐξετάσει ὅλες τίς πολυποίκιλες πλευρές του γιά νά δεῖ ἴσως ἓνα σύνολο κι ὄχι μόνο ἀπομονωμένα μέρη.

Σ' ἓνα παλαιότερό του ἔργο, τόν *Προτρεπτικό* (πού δέν σώθηκε ἀλλά ἀνακατασκευάστηκε ἀπό ἀποσπάσματα στόν Ἰάμβλιχο), ὁ Ἀριστοτέλης ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ ὅτι ἡ φιλοσοφία σάν «θεωρητική φρόνησις» (B46) ἢ «τό φρονεῖν καί τό θεωρεῖν» (B70) εἶναι οὐσιώδες μέρος τῆς μελέτης τῆς πολιτικῆς. Πλησιάζει μιά γενική γνώση τῆς φύσεως καί δέν προέρχεται ἀπλῶς ἀπό τήν ἐξέταση ἑνός περιορισμένου ἀριθμοῦ ἀπό δεδομένες περιπτώσεις, π.χ. τά ἰσχύοντα συντάγματα, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, τῆς Σπάρτης, τῆς Κρήτης ἢ ὁποιασδήποτε ἄλλης πολιτείας (B 49)¹. Ἡ συγκριτική μελέτη τῶν πολιτικῶν δομῶν χωρίς θεωρητική φρόνηση δέν μπορεῖ παρά νά παράγει, ὅπως θά λέγαμε σήμερα, γενικότητες χαμηλοῦ ἐπιπέδου (low-level generalizations). Ὅπως δὲ εἶναι ἓνα μέρος τῆς πολιτικῆς ἀλλά τό λιγώτερο πιθανό νά ἐγείρει σημαντικά ἐρωτήματα πού ὀδηγοῦν σέ πιό ἐνδιαφέρουσες καί οὐσιώδεις περιοχές ἔρευνας. Αὐτό φαίνεται νά εἶναι τό μήνυμα πού βγαίνει μέσα ἀπό τόν *Προτρεπτικό* καί, ὅπως πιστεύω, ἀφθονεῖ στά *Πολιτικά*. Τό μήνυμα στρέφει τήν προσοχή μας στό γεγονός ὅτι ἡ πολιτική κατά τόν Ἀριστοτέλη δέν εἶναι ἀπλῶς ἐμπειρική, καί ὅτι, στό βαθμό πού εἶναι ἐπιστήμη, προϋποθέτει θεωρία ἢ φιλοσοφία.

2. Ἡ ἀποψη αὐτή τοῦ Ἀριστοτέλη ἀπηχεῖ ὀλοένα καί περισσότερο τίς σκέψεις σύγχρονων πολιτικῶν ἐπιστημόνων. Ὁ David Easton, π.χ. ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μελέτη τῶν πολιτικῶν δομῶν καί πολιτικῆς συμπεριφορᾶς δέ μπορεῖ νά πάει πολύ μακριά χωρίς κάποιο σύστημα προτάσεων ὑψηλοῦ ἐπιπέδου γενικότητας, μέ ἄλλα λόγια, χωρίς μιά γενική θεωρία ἢ κάποιο ἐννοιολογικό πλαίσιο. Ὅπως λέγει ὁ ἴδιος: «Μιά γενική θεωρία προσφέρει... κριτήρια θάσει τῶν ὁποίων κρίνεται ἡ σπουδαιότητα κάθε συγκεκριμένης μεταβλητῆς γιά τήν κατανόηση τῆς πολιτικῆς ζωῆς», γιατί «δίνει κάποιο ἔλεγχο (test) γιά τόν προσδιορισμό τῆς σημαντικότητας ὁποιοῦδήποτε μέρους μιᾶς ἐμπειρικής ἔρευνας πού ἀποβλέπει στήν κατανόηση τῆς ὅλης πολιτικῆς ζωῆς»².

Μονάχα στό βαθμό πού ἡ πολιτική ἐπιστήμη μπορεῖ νά ἀναπτύξει συστηματική θεωρία μπορεῖ νά συμβάλει σέ γνώση πού σχετίζεται τόσο μέ τήν ἔρευνα ὅσο καί μέ τήν πολιτική πρακτική. Ὁ Easton ἔχει σαφῶς ἀποδεσμευτεῖ ἀπό τόν «Hyperfactualism»* ἀπό τόν ὁποῖον γιά δεκαετίες ὑπέφερε ἡ ἀγγλο-

1. I. Düring, *Aristotle's Protrepticus An Attempt at Reconstruction*, Göttenborg, 1961, σ. 66, σ. 76, σ. 68.

2. Easton, *The Political System*, Knopf. New York 1971, σ. 317-8.

* Ὑπερβολική συσσώρευση γεγονότων.

σαξωνική πολιτική ἐπιστήμη. Ὁ Ἀριστοτέλης οὐδέποτε ἦταν τόσο ἀφελής στὸν ἐμπειρισμό του ὅσο ἀρκετοὶ σύγχρονοι πολιτικοὶ ἐπιστήμονες. Ἦταν ἐμπειριστής· δὲν ἦταν ὅμως θετικιστής (μέ τὴν ἔννοια πού ἀποδίδει στὸν ὄρο αὐτό ἡ Σχολή τῆς Βιέννης). Ὅπως δὲν θά δεχόταν τὴ στενὴ ἀντίληψη τῆς πολιτικῆς πού διέπει τὸν σύγχρονο μπηχεϊβιορισμό καὶ θά εὐνοοῦσε τὴν «ἐπανάσταση» ἐναντίον τοῦ ρεύματος αὐτοῦ πού σημειώνεται τὴν τελευταία δεκαετία. Πιστεύω ὅτι αὐτό πού σήμερα ὀνομάζεται «γενικὴ θεωρία» πλησιάζει τὸ «φιλοσοφεῖν» πού ἐπιστρατεύει ἢ ἐπιτάσσει ὁ Ἀριστοτέλης στὴν ὑπηρεσία τῆς πολιτικῆς ἔρευνας.

3. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅμως, δὲ διατυπώνει σαφῶς τὴν ἄποψη πού τοῦ ἀποδίδεται ἐδῶ, μιά καὶ δὲ διαμορφώνει ἐκπεφρασμένα τὴ θέση τῆς γενικῆς θεωρίας στὴν πολιτική. Ἄν ὑποθέσουμε ὅμως ὅτι εἶχε μιά ἐνοποιημένη θεώρηση τῆς ἐπιστήμης, τότε μπορούμε νὰ ἀνατρέξουμε στὸ *Ὁργανον* (ἰδίως στὰ *Υστερα Ἀναλυτικά*) γιὰ ἐνδείξεις τῶν ἀπόψεών του περὶ μεθόδου στὴν πολιτικὴ ἔρευνα.

Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἀφορᾶ τὸ αἴτιο ἑνὸς συμβάντος (γεγονότος) ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε ὀριστικά ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο αἴτιο καὶ τὸ γεγονός δὲ θά μπορούσε νὰ εἶναι ἄλλο ἀπ' αὐτό πού εἶναι. Ἡ γνώση αὐτὴ εἶναι σέ ἀντιδιαστολή πρὸς τὸν σοφιστικὸ τρόπο γνώσεως τοῦ κατὰ συμβεθηκός (*AY A2, 71b9-15*). Ἡ δομὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξηγήσεως εἶναι ὁ ἀποδεικτικὸς συλλογισμὸς τοῦ ὁποίου ἡ βεβαιότητα ἀπορρέει ἀπὸ τίς ἀρχές τίς πρῶτες τῆς ἀποδείξεως (*AY 71b17-19, 72a25-37*). Ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση εἶναι ἀδύνατη χωρὶς τίς ἀρχές ἀφοῦ αὐτές προσφέρουν τοὺς «λόγους» ἢ «τά αἴτια» τοῦ γεγονότος: «οὐκ ἐνδέχεται ἐπίστασθαι δι' ἀποδείξεως μὴ γινώσκοντι τὰς πρῶτας ἀρχὰς τὰς ἀμέσους» (*AY B19, 99b 20-21*). Πάντως οἱ ἀρχές αὐτές δὲν εἶναι προϊόν ἀποδεικτικῆς λογικῆς (*AYA3, 72b 18-22*). Στὴ γνώση τῶν πρῶτων φτάνομε ἐπαγωγικά (*AY B19, 100b 3-4*), ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐδραίωση τῆς ἀλήθειας αὐτῶν τῶν ἀρχῶν ἀπαιτεῖται «νοῦς» (*100b 11-15*).

Ἡ θεωρία τοῦ Ἀριστοτέλη γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση πλησιάζει αὐτό πού σήμερα ὀνομάζεται «ἀπαγωγικό - νομολογικό» μοντέλο κατὰ Hempel. Οἱ ἀρχές παίζουν περίπου τὸν ἴδιο ρόλο ὅπως οἱ ὑποθέσεις καὶ οἱ θεωρίες στὸ μοντέλο αὐτό ἀποτελοῦν οὐσιώδεις προϋποθέσεις τῆς ἔρευνας καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἀφοῦ κάνουν τὰ γεγονότα κατανοητά.

Ὅπως καὶ γιὰ μᾶς σήμερα ἔτσι καὶ γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἀπλὴ παρατήρηση καὶ περιγραφή γεγονότων· εἶναι κυρίως ἀνάλυση καὶ ἐρμηνεία. Ὁ ἐμπειρισμὸς, τόσο στὸν Ἀριστοτέλη ὅσο καὶ στὴν σύγχρονη ἐπιστήμη, ἔχει θεωρητικὴ φόρτιση ἢ συγκρότηση.

Τὸ ἐρώτημα τώρα εἶναι: σέ ποιό βαθμὸ μπορεῖ ὁ μελετητὴς τῶν πολιτι-

κῶν φαινομένων νά πετύχει ἐπιστημονική γνώση; Μέ ἄλλα λόγια, τί εἶδους ἀρχές ἢ θεωρίες εἶναι διαθέσιμες καί κατάλληλες στήν πολιτική ἔρευνα; Πρόκειται τώρα γι' αὐτό πού ὀνομάζεται «γενική θεωρία». Ἐπισημαίνω ὅτι γιά τόν Ἀριστοτέλη εἶναι θεμιτή ἡ ἀνάπτυξή της. Ἀκόμα κι ἂν τό ὑλικό εἶναι σέ μεγάλο βαθμό ἀπροσπέλαστο στίς ἀκριβεῖς, ποσοτικές μεθόδους πού χρησιμοποιοῦν οἱ φυσικές ἐπιστῆμες (*HN A3, 1094b 19-27*), εἶναι ἀκόμα ἀληθές ὅτι ἡ πολιτική ἔρευνα ἐπιδιώκει τήν ἐξήγηση ὀρισμένων φαινομένων καί στό βαθμό αὐτό ἔχει ἀνάγκη ἀρχῶν ἢ θεωρίας. Τό πρόβλημά του, ὅπως καί τό δικό μας σήμερα, ἦταν σέ ποιό βαθμό μπορεῖ τέτοια θεωρία νά ἀναπτυχθεῖ στήν πολιτική.

Ἡ μέθοδος τοῦ Ἀριστοτέλη στίς ἠθικές καί πολιτικές πραγματείες του, ἔχει σάν ἀρχή τή διαλεκτική ἐξέταση τῶν ἐνδόξων, τῶν ἀπόψεων δηλ. τῶν προγενεστέρων του. Ἡ διαλεκτική εἶναι μιά διαδικασία κριτικῆς, ὅπως μᾶς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, «ὅπου βρίσκεται ὁ δρόμος πρὸς τίς ἀρχές κάθε ἔρευνας» (*Τοπικά, Α, 2 101b 3-4*). Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ὀρισμένα ἐνδοξα πού ὑποβάλλουμε σέ διαλεκτική κριτική, ἔχουμε κάτι γιά ν' ἀρχίσουμε, στήν προσπάθειά μας νά διαμορφώσουμε ἀρχές. Τά ἐνδοξα στόν Ἀριστοτέλη μπορεῖ νά ἰσοδυναμοῦν μεθοδολογικά μέ ὅ,τι ἓνας σύγχρονος κοινωνικός ἐπιστήμονας ἀποκαλεῖ «εἰκασία» (*guesswork*) ἢ κοινή λογική. Στό βιβλίο του, *Big City Politics*, ὁ Edward Banfield γράφει: «Αὐτή καθεαυτή ἡ ἔννοια τοῦ πολιτικοῦ συστήματος ἐμπερικλείει εἰκασία. Μαντεύουμε ὅτι, παίρνοντας ὑπ' ὄψη ὀρισμένα χαρακτηριστικά τῆς καταστάσεως καί ἀγνοώντας ἄλλα, μποροῦμε νά διαμορφώσουμε ἐξηγήσεις τοῦ τί συνέβη καί προβλέψεις τοῦ τί θά συμβεῖ» (σ.5). Ἡ εἰκασία-guesswork-, παρατηρεῖ ὁ Banfield, εἶναι κατά τό πλεῖστο κοινή λογική - COMMON SENSE - ἢ ὅ,τι πιστεύεται γενικά νά εἶναι ἀληθές, καί δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ «αὐστηρά ἐπιστημονική» (σ.5).

Ὁ Banfield ὑποστηρίζει ὅτι εὐφυῆς εἰκασία εἶναι τό μόνο πού μπορεῖ νά πετύχουμε στίς κοινωνικές ἐπιστῆμες. Γιά τόν Ἀριστοτέλη ὅμως, οἱ γενικεύσεις βασιζόμενες στή κοινή λογική - εἰκασίες ἢ ἐνδοξα - εἶναι μέν χρήσιμες στό στήσιμο μιᾶς ἔρευνας, ἀλλά δέν μποροῦν νά μᾶς πᾶνε πολύ μακρῶς. Σκοπός τῆς διαλεκτικῆς κριτικῆς τῶν ἐνδόξων εἶναι νά προχωρήσει πιο πέρα, στίς ἀρχές, στή θεωρία.